

गाथिनो विश्वामित्रः। इन्द्रः। बृहती

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः।

मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनोऽति धन्वेव ताँ इहि ॥ ३.०४५.०१

मन्द्रैः- हर्षकरैः। मयूररोमभिः- मयूरबर्हसदृशरोमयुक्तैः। हरिभिः- प्राणप्रतीकैस्तुरगैः। इन्द्र- परमेश्वर। आ याहि- आगच्छ। के चित् पाशिनः- बन्धकारीण्यावरणानि। न- यथा। विम्- मोक्षमुमुक्षाप्रतीकपक्षिणं न बध्नन्ति तथा। त्वा- त्वाम्। मा नियमन्- मा बध्नन्तु। धन्वेव- मरुदेशमिव स्थितान्। तान्- अन्तरायान्। अति- अतिक्रम्य। इहि- आगच्छ ॥१॥

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां दर्मो अपामजः।

स्थाता रथस्य हयोरभिस्वर इन्द्रो दृळा चिदारुजः ॥ ३.०४५.०२

वृत्रखादः- आवरणनाशकः। वलंरुजः- आवरणभञ्जकः। पुराम्- बन्धनानाम्। दर्मः- दारयिता। अपामजः- मूलशक्तिधाराणां चालयिता निःसारयिता। हयोरः- प्राणप्रतीकयोरश्वयोः। अभिस्वरे- प्रेरणे। रथस्य- लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकवाहनस्य। स्थाता- अधिष्ठाता। इन्द्रः- परमेश्वरः। दृळा- दृढानां गिरीणां जडप्रतीकानाम्। चित्- अपि। आरुजः- भञ्जकः ॥२॥

गम्भीराँ उदधीरिव क्रतुं पुष्यसि गा इव।

प्र सुगोपा यवसं धेनवौ यथा हृदं कुल्या इवाशत ॥ ३.०४५.०३

गम्भीरानुदधीन् इव- गहना मूलशक्तिधारा इव। गा इव- चिद्रश्मीनिव। क्रतुम्- प्रज्ञाम्। पुष्यसि। सुगोपाः- सुष्ठु गुप्ताः। धेनवः- गावः। यवसम्- धान्यम्। यथा। प्र- प्राप्नुवन्ति। हृदम्- जलाशयम्। कुल्या इव- सरितः। आशत- यथा प्राप्नुवन्ति तथा भवानपि सोमं रसं प्राप्नोति ॥३॥

आ नस्तुजं रयिं भ्रांशं न प्रतिजानते।

वृक्षं पक्वं फलमङ्गीव धूनुहीन्द्र संपारणं वसु ॥ ३.०४५.०४

नः- अस्मदर्थम् । तुजम्- वृत्रबाधिनीम् । रयिम्- सम्पदम् । प्रतिजानते- विदुषे । अंशं न- स्वदैवांशं
यथा ख्यापयसि तथा । आ- आनय । इन्द्र- परमेश्वर । अङ्गी- बृहदङ्गयुक्तः । वृक्षम्- वृक्षस्थम् ।
पक्वम् । फलम् । इव- यथा स्वाङ्गे धर्तुं कम्पयति तथा । संपारणम्- प्रीतिकरीम् । वसु- सम्पदम् ।
धूनुहि- कम्पय प्रयच्छेति भावः ॥४॥

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मदिष्टिः स्वयशस्तरः ।

स वावृधान ओजसा पुरुष्टुत भवा नः सुश्रवस्तमः ॥ ३.०४५.०५

स्वयुः- आत्मयोगः । स्वराट्- आत्मतन्त्रः । स्मदिष्टिः- शोभनोपदेष्टा । स्वयशस्तरः- स्वतः
कीर्तिमान् । असि- भवसि । पुरुष्टुत- बहुभिः स्तुत । इन्द्र- परमेश्वर । सः- तादृशस्त्वम् । ओजसा-
बलेन । वावृधानः- वर्धमानः । सुश्रवस्तमः- अतिशयेन अतीन्द्रियश्रुतिसम्पन्नः । नः- अस्मभ्यम् ।
भव ॥५॥

Dr. Ravi Varma